

**Коваленко В. Л.,**

старший викладач кафедри вогневої підготовки  
Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка,  
Донецький державний університет внутрішніх справ  
(м. Кропивницький, Україна)

**Гайдук І. О.,**

курсант 304/23-(П)-Б навчального взводу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України,  
Донецький державний університет внутрішніх справ  
(м. Кропивницький, Україна)

## **ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ**

Поліцейські заходи примусу – це передбачені законом дії, спрямовані на забезпечення публічного порядку, безпеки громадян і виконання законних вимог поліцейських. Вони можуть включати фізичну силу, застосування спеціальних засобів або вогнепальної зброї. Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», такі дії допускаються лише у випадках крайньої необхідності, коли інші методи неефективні або непридатні для досягнення мети правопорядку. Примус є не метою, а лише інструментом забезпечення законності, і його використання має суворо відповідати принципам законності, пропорційності та гуманності [1, с. 20].

Етична основа діяльності поліцейського полягає у дотриманні принципу верховенства права та поваги до гідності кожної людини. Будь-яке застосування сили має розглядатися як винятковий захід, до якого вдаються лише після оцінки ризиків і вичерпання інших, менш жорстких методів. Принцип пропорційності вимагає, щоб обсяг і характер застосованої сили відповідали тяжкості правопорушення або загрози. Іншими словами, сила повинна бути мінімально необхідною для досягнення законної мети. Застосування надмірної сили є не лише порушенням закону, але й проявом етичної несправедливості [2, с. 45].

Не менш важливим є принцип законності, який передбачає, що поліцейські мають діяти виключно в межах своїх повноважень і на підставі чинного законодавства [1, с. 20]. Етична поведінка поліцейського неможлива без розуміння правових норм і без чіткого усвідомлення власної відповідальності за

кожне рішення. У цьому контексті значення має також принцип підзвітності: дії поліцейських мають бути прозорими, контрольованими і відкритими для оцінки з боку громадськості та компетентних органів [2, с. 46].

Важливо враховувати і психологічний аспект застосування примусових заходів. Поліцейський у стресовій ситуації часто змушений приймати рішення в умовах обмеженого часу, ризику для життя і психологічного тиску. Це може впливати на об'єктивність його дій. Тому однією з ключових умов етичного застосування примусу є професійна підготовка працівників поліції: тренування з тактичної комунікації, розвиток навичок самоконтролю, управління емоціями та запобігання агресії [3, с. 198].

Серед основних етичних принципів застосування примусу виділяють також принцип гуманізму – ставлення до людини як до найвищої цінності. Поліцейський зобов'язаний не лише припинити правопорушення, але й забезпечити мінімальну шкоду фізичному і психічному стану особи, повагу до її прав і гідності. Наприклад, навіть у випадках затримання необхідно враховувати стан здоров'я людини, її вік, фізичні можливості тощо [2, с. 46].

Ключовою проблемою етичного характеру є ризик зловживання владою. Іноді працівники поліції, маючи широкі повноваження, можуть перевищувати межі допустимого впливу, що призводить до порушення прав людини, завдання фізичної чи моральної шкоди [1, с. 21]. Такі випадки суттєво підбивають довіру до правоохоронних органів і створюють у суспільстві відчуття беззахисності перед владою [2, с. 47]. Вирішення цієї проблеми можливе лише через систему внутрішнього та зовнішнього контролю, ефективну підзвітність, а також розвиток культури етичної відповідальності серед поліцейських [3, с. 198].

Не менш важливою складовою етичної діяльності поліції є комунікація. Часто саме від того, як працівник поліції спілкується з громадянами, залежить, чи виникне необхідність застосування примусу. Дослідження показують, що використання вербальної деескалації, попередження, пояснення дій та вимог значно знижує ризик конфлікту [3]. Таким чином, етична поведінка – це не лише дотримання правил, а й розвиток комунікативної культури, яка дозволяє уникнути насильства [2, с. 47].

Варто зазначити, що етичні вимоги до діяльності поліції не є виключно національною справою. Міжнародні документи, такі як Кодекс поведінки посадових осіб, які здійснюють правоохоронну діяльність, Основні принципи використання сили і вогнепальної зброї правоохоронцями (ООН, 1990), встановлюють чіткі стандарти, яких повинні дотримуватись усі поліцейські незалежно від країни. Згідно з ними, застосування сили можливе лише тоді, коли це абсолютно необхідно, і лише в межах, які забезпечують досягнення законної мети [2, с.47].

Етична проблема полягає і в тому, що поліція часто опиняється між двома суперечливими цінностями – забезпеченням безпеки суспільства і дотриманням прав особи [2, с. 47]. Іноді швидке застосування сили може врятувати життя, але водночас викликати критику за порушення прав людини. Тому завдання

сучасного правоохоронця – знайти баланс між необхідністю рішучих дій і збереженням моральних та правових меж [2, с. 47].

Окремої уваги заслуговують етичні дилеми, з якими стикаються поліцейські: коли наказ суперечить особистим моральним переконанням; коли необхідно обрати між інтересами безпеки і гуманності; коли діяти треба миттєво, а наслідки можуть бути непередбачуваними. Саме у таких ситуаціях проявляється справжній професіоналізм і моральна зрілість працівника поліції [3, с. 199].

Для запобігання етичним порушенням важливе значення має підготовка кадрів – не лише з правової, а й з морально-психологічної точки зору [3, с. 199]. Освітні програми повинні містити дисципліни з професійної етики, психології конфлікту, прав людини, стресостійкості. Крім того, необхідно впроваджувати системи постійного моніторингу і контролю, щоб фіксувати випадки перевищення повноважень і притягувати винних до відповідальності.

Також етична культура поліції неможлива без суспільного контролю. Участь громадськості у наглядових радах, моніторинг правозахисних організацій, використання боді-камер – це інструменти, які сприяють підвищенню прозорості та довіри до поліції [2, с. 47].

Питання етики застосування зброї є одним з найскладніших. Вогнепальна зброя має використовуватись лише у виняткових випадках, коли є реальна загроза життю чи здоров'ю людей [1, с. 22]. Етична дилема полягає в тому, що будь-який постріл, навіть виправданий законом, може мати фатальні наслідки. Тому міжнародні стандарти наполягають на ретельному розслідуванні кожного випадку застосування зброї і забезпеченні повної підзвітності [2, с. 47].

Отже, етичні аспекти застосування поліцейських заходів примусу є невід'ємною складовою сучасної правоохоронної діяльності. Вони охоплюють не лише дотримання законів, але й моральну оцінку дій поліцейського, його внутрішні переконання, професійну культуру та здатність діяти гуманно навіть у найскладніших ситуаціях. Дотримання принципів законності, пропорційності, гуманізму, підзвітності та мінімізації шкоди формує основу довіри громадян до поліції.

Поліцейський, який розуміє етичні межі своєї діяльності, здатен забезпечити баланс між правом держави на примус і правом людини на гідність і безпеку. Саме такий підхід відповідає європейським стандартам прав людини і сприяє зміцненню демократичної держави. У перспективі етична культура правоохоронців повинна стати не лише професійним стандартом, а й частиною світогляду кожного працівника поліції.

### ***Список використаних джерел:***

1. Болоташвілі З.У., Головков О.М., Бур'ян І.В. Окремі аспекти застосування поліцейських заходів примусу. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. №3 (84). С. 19–24.

2. Гуревичов О.М. Міжнародні стандарти застосування заходів примусу органами поліції. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 4. С. 44-48.

3. Когут Я., Пряхіна Н., Жидецький Ю. Правові та психологічні аспекти застосування поліцейських заходів. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 4 (14). С. 197-203.